

Een uitgave van de historische kring voor Oss en omgeving, stichting De Werkende Mens

Jaargang 20 Najaar 2014 issn 1387-1498
Dit blad heeft een waarde van € 4,50

Zie ook www.dewerkendemensoss.nl

In dit nummer oa.:

- Louis Jean Henri Charles Adelberth de Bourbon
- ‘Osse ingezetenen geraakt door de Tweede Wereldoorlog’
- Dichtung und Wahrheit
- Grootse herdenking van bevrijding Oss
- Feestelijke opening van wijkcentrum Schadewijk
- Ernst Laqueur: het gezicht van het jonge Organon
- En nog veel meer

COLOFON

Tussentijds is het tijdschrift van de historische kring voor Oss en omgeving, stichting De Werkende Mens. Tussentijds verschijnt twee keer per jaar in een oplage van 250 exemplaren. Donateurs krijgen het blad toegezonden.

De historische kring voor Oss e.o. DWM wil de geschiedenis van de bewoners in beeld brengen door onderzoek, lezingen, artikelen. Ook organiseert de kring excursies en andere activiteiten.

Donateur worden van de historische kring Oss DWM? Dat biedt veel voordelen. Zo wordt u als eerste op de hoogte gebracht van de activiteiten zodat u er tijdig bij kunt zijn. Het blad Tussentijds krijgt u toegezonden. Met uw bijdrage zorgt u er mede voor dat de historische kring DWM kan blijven werken aan de activiteiten. Per jaar is de contributie minimaal € 15,00. Wie donateur wil worden kan dit bedrag – meer mag natuurlijk ook! – overmaken op bankrekeningnummer 18.04.58.981 Rabobank Oss, ten name van de stichting De Werkende Mens te Oss.

Stuurt u svp ook een briefje met uw naam en adres ter bevestiging naar st. DWM, postbus 628, 5340 AP Oss. Een e-mail kan ook, via de website www.dewerkendemensoss.nl.

Redactie

Robert van Vlijmen
Paul Spanjaard
Peter van Nistelrooij
Ingrid Klamer

De redactie behoudt zich het recht voor aangeboden artikelen redactioneel te bewerken - met respect voor de inhoud -, in te korten of niet te plaatsen.

Gestauteurs

Ruud Pieters, Bert Wattenberg, Agnes Lewe,
Peter Jan Knechtmans, Joop Thuring en Simon Boeijs

Vormgeving

GJBdesign, Gert-Jan Bloemers, Oss

Druk

Kluytmans drukwinkel, Oss

ISSN 1387-1498

© Historische Kring voor Oss en omgeving,
stichting De Werkende Mens, Oss 2014

Foto voorpagina: Het monument voor Louis de Bourbon, burgemeester in oorlogstijd. In deze Tussentijds komt Louis de Bourbon in verschillende artikelen voor.

[Foto Paul Spanjaard]

VEN EN LIJDEN IN

Redactioneel

Helaas hebben we op 28 oktober voor altijd afscheid moeten nemen van ons oud-bestuurslid en redacteur Pieter Roskam. Een jaar of acht geleden trad Pieter toe tot ons bestuur en zorgde meteen voor een website waar van alles op te vinden was over onze stichting. Dat was hard nodig want we liepen daarin achter. Ook stortte Pieter zich steeds intensiever op de geschiedenis van zijn eigen Goudmijnstraat en de criminaliteit van Oss. Hij achterhaalde daar verrassende gegevens over wie nu de werkelijke daders van de beruchte aanslag op wachtmeester Hoekman waren. Met veel genoegen speelde hij dan ook als figurant mee in de film over de Bende van Oss. Soms kon hij zo diep in computertechniek duiken – allemaal om het ons functioneren als Werkende Mens gemakkelijker te maken – dat wij het niet altijd konden volgen. Dat vond hij wel vervelend. Maar hij gaf ook ruiterlijk toe dat hij inderdaad de eigenschap had zich zo te kunnen verdiepen in onderwerpen dat hij zijn kennis niet altijd meer kon overbrengen op anderen. Maar opgewekt en hartelijk bleef hij en verdiepte zich gewoon weer in een nieuw historisch onderwerp. Met onze excursies reed hij met plezier de busjes die we daarvoor huurden en trakterde ons allen dan op zelf bedachte en heerlijke Megense – keibroodjes. Wijnmaker en – kenner, graficus, kunstenaar, vormgever, fotograaf, onderzoeker, een veelzijdig getalenteerd mens was hij.

Zijn verschijning met grijze baard – altijd gekleed in bordeauxrode kleding met passende baret – maakte hem niet alleen figuurlijk tot een kleurrijke en markante persoonlijkheid, ook letterlijk. We zullen Pieter missen als lid van De Werkende Mens en als persoon die Oss ook van kleur voorzag. We wensen zijn familie, vrienden en bekenden sterkte met de verwerking van het verlies van Pieter.

Op zijn overlijdensbericht schreef Pieter:

Pieter Roskam

partner van Miny Lammerts

Oss, 21 april 1950   Oss 28 oktober 2014

‘Mijn tijd is voorbij. Als jullie dit lezen is mijn geest reeds onderweg naar het heelal.

Treur niet te lang. Ik heb een fantastisch leven gehad en jullie hebben goed voor mij gezorgd. Neem de draad weer op en ga door.

Maar sta af en toe even stil en draai je om en geniet ven mijn werk en hetgeen reeds is bereikt. Wees tevreden en vervolg je doel’

BESTUUR STICHTING DE WERKENDE MENS

Louis Jean Henri Charles Adelberth de Bourbon

Mei 1941 – 1943 burgemeester van Oss
Sept. 1944 – 1946 waarnemend burgemeester van Oss

RUUD PIETERS

Louis de Bourbon werd op 27 december 1908 geboren te Renkum-Oosterbeek als zoon van Henri Charles Edouard de Bourbon en Carolina Anna van Kervel.

In 1933 trouwde hij met de in Kopenhagen geboren Gudrun Marie Naumann, met wie hij ook zijn laatste levensjaren gehuwd was. Tussen 1948 en 1951 was hij getrouwd met Margaretha Maria (Ity) van Mourik. Uit zijn eerste huwelijk had Louis de Bourbon drie kinderen. Op 8 januari 1975 overleed hij in het Arnhemse Sint-Elisabethgasthuis.

De Bourbon was een achterkleinzoon van de in 1845 te Delft overleden Franse troonpretendent Karl Wilhelm Naundorff, wiens nazaten - onterecht, zou later blijken - gerechtigd waren de naam Bourbon te voeren.

Louis de Bourbon studeerde rechten te Nijmegen en behaalde daar in 1933 de meestersdiploma. Hij publiceerde zijn literaire werk in Het Venster en later in De Gemeenschap, waar hij redacteur van werd. Daarnaast was hij werkzaam in de journalistiek (onder andere in Nederlands Oost-Indië). Van 1938 tot 1941 was hij burgemeester van Escharen en Langenboom. Later werd Gassel nog aan de gemeente toegevoegd. Met zijn gezin vestigde Louis de Bourbon zich in Heumen. Daar leerde hij tijdens de voormobilisatie, Pasen 1939, Jan Borghouts kennen die onder de naam Peter Zuid een leidende rol zou gaan spelen in het verzet.

In mei 1941 is hij benoemd tot burgemeester van Oss. Vanwege toenemende onvrede over de maatregelen van de Duitse bezetter nam De Bourbon ontslag in 1943. Hij dook onder bij de kunstschilder Jacques van Mourik in Plasmolen en ging in het verzet. Hij gaf leiding aan district V van

de ondergrondse 'Ordendienst' en was hoofdlerder van vijf Brabantse knokploegen. De Duitse bezetter veroordeelde De Bourbon bij verstek ter dood veroordeeld in het voorjaar van 1944. Daags na de bevrijding van Oss (19 september 1944) werd De Bourbon

als waarnemend burgemeester van Oss aangewezen. In 1946 trad hij terug en wijdde zich vooral aan de letteren. Hij trouwde met de dochter van de man bij wie hij ondergedoken was geweest, Ity van Mourik.

Diverse anekdotes verhalen hoe Louis de Bourbon tijdens de oorlog op kwam voor de bevolking, zowel in Escharen als in zijn volgende standplaats Oss.

Wat oorlogsgebeurtenissen in Oss gedurende zijn ambtsperiode, een kort overzicht:

1941

- In de nacht van 4 op 5 juli stort bij Heesch een Handley Page Hampden I bommenwerper van het 106^e RAF-squadron neer. De captain, piloot Flight-Sergeant Bowering en zijn bemanning komen hierbij om het leven.
- Op 8 juli om 02.20 uur is een Armstrong Whitworth Whitley V bommenwerper neergestort op Heesch grondgebied. De piloot Sgt. Allen van het RAF 51e Squadron kwam hierbij om het leven.

1942

- Op 1 mei wordt begonnen met het St. Annaziekenhuis in de Begijnenstraat, gesticht door de Congregatie van de Zusters van Liefde uit Tilburg. Het kenmerk van de stichting, opgericht in 1836 te Schijndel, is de eenvoud en als voornaamste taken onderwijs, verpleging en bejaardenzorg.
- Per 30 juni telt Oss een Joodse bevolking van 364 personen. Op vrijdag 28 augustus beginnen de eerste deportaties en worden de Joden per bus of trein overgebracht naar Den Bosch. Tot 3 september 1944 gingen de deportaties door toen 19 Joden uit Oss, via Westerbork op transport gesteld werden naar Auschwitz. Recent onderzoek heeft uitgezeten (project Struikelstenen) dat van de gedeporteerde Joodse inwoners van Oss er 263 nooit meer terugkeren. Slechts zes van hen zijn levend uit de kampen teruggekomen, ongeveer 70 Joodse Ossenaren hebben als onderduikers de oorlog overleefd.
- Op 15 oktober omstreeks 23.00 uur is een Engels vliegtuig, door schoten van een Duits vliegtuig getroffen, neergestort op een perceel bouwland op ongeveer 300 m. ten oosten van de Molenweg.

1943

- Op 29 april rapporteert een opzichter van de Nederlandsche Spoorwegen dat even voorbij de overweg van de Ridderstraat, een stuk van een vliegtuigmotor in de sloot ligt. Het moet ontvreemd zijn uit een van de wagons op het emplacement. Gewicht ca. 150 kg.
- De productie van radio-buizen (Philips) komt naar Oss. De fabrieken op het voormalige Jurgens-complex waren sinds 1940 gesloten.

1944

- maart 1944 - 10 augustus 1944 H. Apeldoorn, een NSB-lid, wordt benoemd tot burgemeester van Oss (geliquideerd in Ravenstein in Hotel De Keurvorst op 10 augustus)
- augustus 1944 - september 1944 J.P.Pulles (NSB) volgt op als burgemeester van Oss
- In dit oorlogsjaar is het voor het St. Annaziekenhuis moeilijk voldoende genees- en verbandmiddelen te verkrijgen. Het stijgende aantal patiënten legt een grote werkdruk op het verplegend personeel. Kort voor Oss bevrijd werd, bezetten verschillende Duitse groepen militairen delen van het ziekenhuis. Bij hun vlucht roofden zij dekens, lakens, aardewerk, enz.
- Op 22 juni gaat het alarm af van de lucht-beschermings-

dienst vanwege een explosie, ontstaan na luchtgevechten. Diverse ramen in de stad zijn gesprongen.

- Op vrijdag 18 augustus om 19.00 uur, wordt tussen Oss en Berghem trein 1663 beschoten door geallieerde jachtvliegtuigen. Een reiziger wordt zwaar, drie andere licht gewond.
- Op dinsdag 19 september maakt een vier-motorige bommenwerper van het type Short Stirling GT.IV een noodlanding bij de Groenesteeg te Haren (N.Br.). Het behoorde tot het 570 Squadron van het RAF Transport Command en had meegeholpen aan de bevoorrading tijdens Operatie Market Garden van de area SPD-V.
- op 25 september ondernemen Duitsers vanuit Heesch een aanval op Oss. Engelse militairen verjagen hen. Op de terugtocht steken de Duitsers 24 huizen langs de Hescheweg in brand waaronder een grote, oude boerderij "De Hazenakker" genaamd.
- donderdag 5 oktober omstreeks 16.55 uur kwamen er Engelse vliegtuigen over het fabrieks-complex van de N.V.Zwanenberg en lieten een aantal bommen vallen. Hierbij werd o.a. de telefooncentrale getroffen.

1945

- Op 1 januari maakt een Avro Lancaster I bommenwerper van het 9e RAF-squadron bij Heesch een crashlanding. Het toestel was onderweg van zijn basis Bardney, Lincolnshire naar de Duitse plaats Grimbergen voor een bombardement. De captain, Flight-Sergeant George Thompson en bemanningslid Ernie Potts, kwamen hierbij om het leven. Vijf andere bemanningsleden bleven ongedeerd.
- In de avond van 22 februari omstreeks 22.45 uur stort op een braakliggend terrein vooraan op Ussen een V-1 neer, in de volksmond "een vliegende bom" genoemd. Gezien de omvang van de schade die hierdoor ontstond aan huizen en gebouwen tot ver in de omtrek, mag het een wonder heten dat hierbij geen persoonlijke ongelukken hebben plaatsgevonden. Er werden ongeveer 16000 dakpannen en ruim 2200 ruiten vernield.
- In het begin van dit jaar heeft Oss 20.000 inwoners.

Bron:

BHIC, Adressengids Oss 1928

Wikipedia

'Osse ingezetenen geraakt door de Tweede Wereldoorlog'

DOOR BERT WATTENBERG, AUTEUR EN UITGEVER.

Bert Wattenberg vertelt over zijn nieuwste boek, het aangrijpende overzicht van niet-Joodse oorlogsslachtoffers uit Oss:

'Al tientallen jaren ben ik een verzamelaar van bidprentjes, het aantal ligt inmiddels rond de 100.000. Daaronder kwamen ook prentjes voor van Osse ingezetenen die in de Tweede Wereldoorlog in hun woonplaats of elders omgekomen waren door oorlogsgeweld. Ik merkte dat het om een behoorlijk aantal mensen ging. Dat intrigeerde en ongeveer 25 jaar geleden ben ik op zoek gegaan naar familie van die overledenen.

Aan medewerking van die families had ik niet te klagen. Zo hoorde ik ook dat er verschillende inwoners van Oss in de Tweede Wereldoorlog gewond waren geraakt. Ook daar deed ik onderzoek naar. Op den duur raakten de mappen met foto's en aantekeningen van de betrokkenen aardig gevuld.

Joodse ingezetenen van Oss nam ik niet mee in deze verzameling omdat daar de afgelopen jaren al door anderen uitstekend onderzoek naar is gedaan en over is gepubliceerd.

Eind vorige eeuw was het mij gegund om een groot deel van mijn verzameling bidprentjes aan de Ossenaars te laten zien in een tentoonstelling in het Museum Jan Cunen aan de Molenstraat in Oss. De belangstelling daarvoor was groot, er kwamen nieuwe contacten uit voort en dat leverde nog meer gegevens op.

Mijn voornemen toen om er een boek van te maken en uit te geven werd gehinderd toen bleek dat er weinig financiële steun was te verwachten in de vorm van subsidie en dergelijke. Dus werden de mappen maar letterlijk op de planken gelegd, zoals

dat wordt genoemd. Zo nu en dan dook er nieuwe informatie op die ik toevoegde aan mijn mappen.

In het voorjaar van 2014 verscheen een prachtig boekwerk over Joodse ingezetenen van Oss die in de Tweede Wereldoorlog zijn vermoord. Het betreft het boekwerk: "Stilstaan bij de Struikelstenen in Oss ". Daaraan heb ik zijdelings nog een bijdrage kunnen leveren in de vorm van foto's.

Het boek 'Osse ingezetenen geraakt door de Tweede Wereldoorlog' door Bert Wattenberg

In mijn boek over de niet-Joodse slachtoffers beschrijf ik 59 inwoners van Oss die het leven verloren in de oorlogsjaren en 25 die licht- of zwaargewond raakten.

De eerste slachtoffers vielen op tien mei 1940, de eerste oorlogsdag. Toen vonden twee Osse ingezetenen de dood toen de Alexanderkazerne in Den Haag voor een groot deel werd verwoest door vijandelijke bommen. Dat waren de militairen Coen Droomers (* Oss 23-01-1904) en Harrie Ulijn (* 01-12-1905). In die kazerne was ook gelegerd de Osse militair Hasje van Dijk uit de Ruwaardstraat. Hij bracht het er levend af. Gerrit Vos, in Oss

aangeduid als de platte Vos, was op tien mei 1940 gelegerd in de gemeente Heumen. Hij raakte daar door Duitse luchtaanvallen zwaar gewond en werd als krijgsgevangene afgevoerd naar Duitsland waar hij op 25 mei 1940 in een ziekenhuis aan zijn verwondingen overleed. De Osse luitenant Albert van Loosbroek (uit de Molenstraat) raakte daar toen ook gewond en werd ook als krijgsgevangene afgevoerd naar Duitsland.

Ook na de bevrijding van Oss vielen er slachtoffers. Soms door merkwaardige omstandigheden. Op 1 april 1945 werd op de

Arendsvlucht in Oss Maria (Mimi) Janssen door een geallieerde militair in de buik geschoten. Zij was met haar vriendinnetje Mimi Bartels met een balspel bezig in de Arendsvlucht. Op een gegeven moment bleef de bal op een van de geparkeerde Canadese vrachtauto's liggen. Zij hoorde in de betreffende vrachtauto stemmen en opende er een deur en zag toen dat een man met een vrouw de liefde bedreef. Die man, die achteraf een Canadese militair bleek te zijn, pakte een vuurwapen en schoot Mimi in haar buik. Zwaar gewond werd zij met de meeste spoed in het Sint-Annaziekenhuis in de Begijnenstraat opgenomen. De medische staf van de Canadese eenheid in Oss beschikte over penicilline en dit geneesmiddel werd Mimi's redding.

Het eerste exemplaar van mijn boek heb ik overhandigd aan Jan Zwijsen jr. Zijn familie werd in de oorlog zwaar getroffen. Bij hun woning aan de Palmstraat ontplofte een granaat waarbij de vader van Jan, een broer, een zus en een neef om het leven kwamen. Zijn moeder raakte zwaar gewond. Jan zelf stond samen met een zus en zijn oma in de keuken en raakte niet gewond. Een lijst van de doden en gewonden met daarbij uitgebreide tekst kunt u vinden in mijn 96 pagina's tellende boek dat ik presenteerde in boekhandel Derijks in Oss. Daar ligt het te koop voor €19,95 en ook in de Bruna- winkel in winkelcentrum Sterrebos in Oss.'

Bij de bevrijding van Oss op 19 september 1944 vuurden de Duitsers in de stad op iedereen die voorbij kwam. Frans van Nuland liep met Antoon van Bakel en Jan Hendriks bij de krui-

sing Klaphekenstraat-Bram van den Berghstraat toen Duitsers vanuit de richting van het kantoor van Bergoss op hen schoten. Jan werd in zijn onderlichaam getroffen en viel dood neer. Frans werd in zijn bovenbenen geraakt en viel op de grond. Antoon dook weg maar werd toch nog geraakt en liep lichte verwondingen aan een van zijn bovenarmen op. Enkele Ossenaars schoten te hulp en droegen Frans naar het Sint-Annaziekenhuis in de Begijnenstraat. Toen zij met hem op de Molenstraat kwamen, ter hoogte van de Houtstraat, werd er weer geschoten door Duitsers die in het hoge seinwachtershuisje (een tiental jaren geleden afgebroken) bij de spoorwegovergang bij hotel-restaurant Van Alem (nu Vivaldi) positie hadden ingenomen. Zij raakten Adriaan Maas.

Zo maar twee pagina's van oorlogsdrama's op de bevrijdingdag van Oss als voorbeeld uit het boek van Bert Wattenberg. Pagina 32 en 33. Links de foto en het verhaal van Frans van Nuland (geboren 1 juni 1913, overleden 20 augustus 1993), rechts het portret en graf van Adriaan Maas ((geb. 9 april 1926, omgekomen 19 september 1944).

Frans van Nuland kon dankzij snel ingrijpen door chirurg dr. Bauer en dr. Vetter van het Sint-Annaziekenhuis zijn been behouden. Wel bleef hij zijn hele leven last houden van een 'stijf been.' Adriaan Maas was helaas niet te redden. Hij kreeg een kogel door het hoofd en was op slag dood. Hij was melkventer van beroep en wilde die dag zijn klanten in de stad vertellen dat er geen melk bezorgd kon worden omdat er gevochten zou worden om Oss. Waarschijnlijk is hij door dezelfde Duitse soldaten onder vuur genomen die van uit hetzelfde seinhuis op 19 september sergeant Len Brown van de Grenadier Guards Armoured Division wisten te raken op de Molenstraat/hoek Boterstraat toen hij met zijn kleine strijdmacht Oss bevrijdde van de bezetter.

Dichtung und Wahrheit

AGNES LEWE

In de laatste Tussentijds (14/1) stond een verhaal over Jan Buijvoets. De aanleiding voor dit verhaal was een manuscript van Louis de Bourbon¹ met de titel 'Het hogelied der vrijheid'. De Bourbon beschrijft daarin een actie van de K.P. (Knokploeg, gewapend verzet, red.) in L.[ith] op zondag 17 september. Een groep van 11 Duitse soldaten die de Maas over willen steken, wordt gevangen genomen en onder grote belangstelling naar het gemeentehuis gebracht om daar opgesloten te worden. Midden in het dorp weet een van hen – een Nederlandse landwachter – te ontsnappen. 'Karel', de commandant van de K.P. schiet op hem, maar weet niet of hij hem heeft geraakt. Naar later blijkt is dat niet het geval. De landwachter komt terug met een grote groep SS-ers en zij doorzoeken kamer voor kamer het dokterhuis waar 'Karel' schuilt. Kort voordat hij op de zolder – waar hij naar toe vlucht – wordt gevonden, komen Engelse luchtlandingsdivisies overgevlogen; Operatie Market Garden is begonnen. De groep SS-ers schrikt en verlaat haastig het huis en het dorp. 'Karel', zijn groep en het gastgezin zijn de dans ontsprongen. Tot zo ver het verhaal van De Bourbon.

Louis de Bourbon, als burgemeester in Oss

Door verschillende mensen werd ik erop gewezen, dat Louis de Bourbon in zijn stuk vermoedelijk geen waar gebeurd verhaal vertelt maar een verzonnen verhaal. Het

is echter ten dele gebaseerd op gebeurtenissen tijdens de bevrijdingsdagen waardoor de indruk ontstaat, dat het een verslag is. Naar aanleiding van de kritische opmerkingen ben ik op onderzoek uitgegaan. Er zijn verschillende documenten die dezelfde periode bestrijken: met name dagboeken en interviews.

Ik heb gebruik gemaakt van de volgende bronnen:

- 1) Louise van Tongerloo, 'Wat een Duits hulpvliegveld voor Lith betekende', in: Brabantia, 13e jaargang, nr. 4 (augustus 1964), p. 130-146
- 2) 'Verslag over de oorlogsjaren 1940/45' door de eervoorde Zuster Antonia J.M.J. Vinc. Oijen, deel I, in: Maaskroniek, 7e jaargang, nr. 16 (1984), p. 204-209.
- 3) Joop Thuring/Hans den Brok, 'Patriotten, Parachutisten, Partizanen en ... Paniek', in: Tussentijds 9e jaargang, nr. 2 (najaar 2003).

Aan de hand daarvan laat zich het volgende reconstrueren [de bron staat tussen haakjes]:

- Louis de Bourbon logeert in het huis van notaris Leemans vanaf ca. 11 september [Thuring/Den Brok]
- Op 17 september vergadert de KP Lith onder leiding van De Bourbon in de pastorie van Lith [Van Tongerloo]
- Op 17 en 18 september komen motor- en zweefvliegtuigen overgevlogen [Van Tongerloo; Zr. Antonia]
- Op 18 september in de middag komt een Zuster in (de omgeving van) Oijen Engelse soldaten tegen [Zr. Antonia].
- Thuring/Den Brok denken dat het een jeep met aanhanger uit een transportzweefvliegtuig is geweest dat bij de Heihoek was neergekomen.
- Op 18 september wordt er in Oijen gevochten van half acht in de avond tot rond middernacht [Zr. Antonia]
- De gevechten vinden plaats 'op de heuvel' (vermoedelijk bedoelt zij de t-splitsing bij het Heilig Hartbeeld). Er liggen Duitsers achter de dijk, 'anderen hadden hun vlucht genomen op een boot'.
- twee Duitsers worden gevangen genomen/geven zich over bij het huis Marinus Konings in Oijen (wijk A

nr. 46); de overigen steken (in de nacht van) 18 op 19 september de Maas over nadat zij de pont hebben opgeblazen [Zr. Antonia]

- Een Engelse soldaat raakt bij de gevechten gewond aan zijn hoofd, maar de wond is niet dodelijk. [Zr. Antonia]
- Op 19 september worden twaalf SS-ers in een auto gesignaleerd in de omgeving van Lith [Van Tongerloo].
- Op 19 september in de middag rijden twee K.P.ers met hun auto het tuinpad van de notaris op, laten de auto daar staan en vluchten het vrije veld in [Van Tongerloo; Thuring/Den Brok]
- Direct daarna stopt een Duitse motor met zijspan aan de voorkant van het notarishuis [Thuring/Den Brok]; op de motor is een machinegeweer gemonteerd [Van Tongerloo]
- De Duitsers lopen achterom en betreden het huis van notaris Leeman door de achterdeur [Thuring/Den Brok].
- De notaris verstopt het pistool van het hoofd van de K.P. in de wc-pot [Thuring/Den Brok]; volgens Van Tongerloo verstopt hij belastende documenten [Van Tongerloo]
- De notaris verhindert dat de Duitsers de eerste verdieping betreden. [Thuring/Den Brok]
- De Duitsers verlaten het notarishuis en nemen de K.P.-auto mee waarvan de sleutel nog in het contact zat [Thuring/Den Brok].
- Louis de Bourbon bevond zich op dat moment in het notarishuis op de eerste verdieping. [Thuring/Den Brok].
- In de avond van 19 september rijdt Louis de Bourbon naar Oss waar hij feestelijk wordt onthaald.

Tot zover de door verschillende ooggetuigen beschreven gebeurtenissen. De Bourbon heeft in zijn verhaal kennelijk een aantal gebeurtenissen in de tijd verplaatst. Zo vindt bij hem het treffen tussen K.P. en Duitsers bij de Maas plaats op 17 september. In zijn verhaal geven alle 11 zich over en niet slechts twee. De verteller logeert in het huis van de dokter; in werkelijkheid was dat bij de notaris. In het verhaal komt een wagen met 30 SS-ers naar het doktershuis op zoek naar verzetsmensen, volgens de bronnen ging het om twee motorrijders. De SS-ers verlaten het huis van de dokter - kort voordat de verteller wordt ontdekt - omdat de eerste Engelse vliegtuigen overvliegen. Deze dramatische wending is zeker verzonnen. De eerste vliegtuigen kwamen wel op zondag 17 september over, maar de inval in het notarishuis was

pas op 19 september. De Duitsers vertrokken omdat de notaris hun tegenhield c.q. overtuigde dat er niets aan de hand was.

Het verhaal is door De Bourbon uitermate knap in elkaar gestoken. Daar komt bij dat personen worden beschreven die werkelijk hebben bestaan. Zo kunnen we 'Peter', de verzetsman uit N., die aan de commandant een mitrailleur levert, identificeren als Jan Verberne ('Jan van Nuland'). 'Jan', de rechterhand van de commandant is mogelijkwijs Jan Buijvoets. Maar als geheel blijft het een verzonnen verhaal, het is 'literatuur' geschreven door Louis de Bourbon, de dichter. Daarvoor spreekt ook het feit dat zeker de helft van de tekst bestaat uit mijmeringen van 'Karel'. Hij schrijft over zijn zieleroerselen in de typische stijl van De Bourbon en geeft rake beschrijvingen van zijn medestrijders, die er overigens niet altijd goed van afkomen; hij ('Karel') daarentegen is de held van het verhaal. Al met al is het een boeiend document dat meer over de persoonlijkheid van De Bourbon zegt dan over de gebeurtenissen in de laatste dagen voor de bevrijding.

Louis de Bourbon (Louis Jean Henri Charles Adelberth de Bourbon (Renkum, 27 december 1908 – Arnhem, 8 januari 1975) was een Nederlands dichter en prozaschrijver en burgemeester van Oss tijdens de oorlogsjaren. Zie het artikel over hem elders in deze Tussentijds.

Een monument voor burgemeester Louis de Bourbon staat aan het De Bourbonhof. (PS)

De eerste voertuigen van de stoet Engelse legervoertuigen komen op de brug van Keent aan. Heel toepasselijk zijn dit licht gepantserde verkenningsvoertuigen. Schoolkinderen uit Overlangel zwaaien even enthousiast naar de stoet als 70 jaar geleden.

Grootse herdenking van bevrijding Oss – Operatie Market Garden 19-09-1944

PAUL SPANJAARD

Operatie Market Garden was de uiterst gewaagde, nooit eerder ondernomen grootse gecombineerde lucht- en landaanval van de geallieerde troepen die op 17 september 1944 begon. Het doel was een snelle doorstoot te bereiken van de Belgische grens naar Arnhem. Dwars door de Duitse linies, om zo het Duitse leger te splitsen en een doorstoot naar het Ruhrgebied en het hart van Duitsland mogelijk te maken. Dit zou de Duitsers op de knieën dwingen was de verwachting van generaal Montgomery, de grondlegger van het plan voor Operatie Market Garden. Een einde van de oorlog voor de winter van 1944 leek nabij.

Hoe anders verliep de strijd. De brug bij Arnhem bleek te ver. De Duitsers slaagden er na de eerste verrassing in de geallieerde opmars te stoppen. Met name de smalle aanvoerroute over Veghel naar Grave bleek een zwakke plek in de plannen voor de opmars. Bij Duitse tegenaanvallen raakte de route al snel geblokkeerd. Grote verliezen leidden tot de bijnaam Hells Highway. Wel raakte het zuiden van Nederland grotendeels bevrijd als gevolg van Operatie Market Garden. Ook Oss zag als gevolg van ‘OMG’ Engelse bevrijders van de Guards Armoured Division op 19 september 1944 binnen rijden. Na enkele korte vuurgevechten overmeesterden de twee Engelse tanks en vrachtwagen met soldaten de Duitse militairen. Binnen de kortste keren hing de Nederlandse vlag aan de Osse woningen. Helaas moesten de Engelsen militairen terug naar Grave, het doel was toen nog steeds

om naar Arnhem op te rukken. Zo ontstond weer ruimte voor de Duitsers in de omgeving om naar Oss terug te keren. Met schoten op de Nederlandse vlaggen maakten zij duidelijk dat zij nog niet verslagen waren. Na enkele dagen keerden de Engelsen terug, om in Oss te blijven. De voedselvoorraden van de vleesfabrieken waren voor hen van groot belang voor de geallieerde troepen. Op 25 september '44 moest de kleine Engelse bezetting nog fors slag leveren met Duitsers die over de Hescheweg opnieuw probeerden Oss in handen te krijgen. Ook zij wilden de voedsel voorraden weer terug.

In zekere zin is Oss zo meerdere malen bevrijd van de Duitse bezetter. Maar de 19e september 1944 is wel de dag dat de vrijheid voor het eerst weer terugkeerde en daarmee de dag van herdenking van de bevrijding. Dit jaar is dat 70 jaar geleden en dat is overal groots gevierd. Een grote stoet originele geallieerde voertuigen trok weer van de Belgische grens naar Arnhem, over de bevrijdingsroute. Op 19 september deed een kleine kolonne ook de gemeente Oss aan. Allereerst bij Keent. Daar is het vernieuwde monument voor het vliegveld Keent onthuld. Op de verhoogde voet van het beeld staat nu de geschiedenis van dit kleine noodvliegveld beschreven. Tijdens Operatie Market Garden heeft het nog een maand een belangrijke rol gespeeld in de aanvoer van materiaal voor de geallieerde militairen. Bij Duitse luchtaanvallen op Airstrip B.82 zoals de geallieerde Keent codeerden, vielen vele slachtoffers. Ook de geschiedenis van de Spitfire die bij Keent neerstortte is vermeld, evenals de tragische dood van een aantal Poolse militairen die in deze omgeving ingezet waren bij de verdediging. Burgemeester W. Buijs onthulde samen met de heer W. Boeijen die de geschiedenis van het vliegveld beschreef en kunstenaar A. Sanders, ontwerper van het monument, het vernieuwde monument. Het staat weer prachtig en markant aan het begin van de brug naar Keent. Honderden mensen woonden de onthulling bij. Vele honderden belangstellenden en schoolkinderen stonden langs de route die de stoet van geallieerde voertuigen vervolgens van Keent, via Overlangel, Herpen en Berghem naar Oss namen. Daar volgde een indrukwekkende herdenking bij het bevrijdingsmonument op het Prof. Regoutplein. Bij deze een aantal foto's van de herdenking van Operatie Market Garden.

Burgemeester W. Buijs onthult samen met Wim Boeijen, de schrijver en onderzoeker van vliegveld Keent, het vernieuwde monument. Het ontwerp is van kunstenaar Albert Sanders.

Een vertegenwoordiger van de Canadese organisatie van veteranen, overgekomen voor de herdenking van Operatie Market Garden, maakt een praatje met Engelse 'militairen' die met hun gepantserde verkenningswagen voorop gaan in de stoet voertuigen die van Keent naar Oss rijden.

De rijders van de voertuigen poseren enthousiast met kinderen die met hen op de foto willen. De voertuigen zijn privé bezit van alle deelnemers. Met grote zorg zijn ze in geheel authentieke staat gebracht. Ook de eigen kleding klopt precies met wat de militairen in 1944 droegen. Helaas bleek dat de 70 jaar oude voertuigen, ondanks alle goede zorgen, nog wel eens met pech uitvallen. Daardoor was de stoet slechts zo'n 15 voertuigen groot in plaats van de verwachte 45.

De Engelse militairen maken een praatje met burgemeester W. Buijs.

De kolonne militaire voertuigen rijdt Herpen binnen. De bewoners van het huis voor ouderen verwelkomen de stoet. Er waren mensen bij die zeventig jaar geleden de bevrijders hebben zien binnentrekken.

Schoolkinderen van Berghem juichen de kolonne enthousiast toe.

Bij het TitusBrandsmalyceum in Oss staan schoolkinderen, met achter hen de foto die Leo van den Bergh op 19 september 1944 maakte toen de Engelse bevrijders voor hun school door de Molenstraat reden.

De voertuigen komen onder grote belangstelling bij het Prof. Regoutplein aan.

Bij het monument voor Vrede – Vrijheid – Verdraagzaamheid is een krans gelegd door een militair attaché van de Canadese ambassade. Vertegenwoordigers van veteranenorganisaties, politieke partijen en schoolkinderen legden ook kransen.

Een DUKW-amfibie-voertuig was wel een van de opmerkelijkste van de geallieerde voertuigen.

Het noodziekenhuis in Oss na de bevrijding van Oss in september 1944

Uit: Congregatie Zusters van de Choorstraat; De Sirene 27-11-1944 (weekblad)

RUUD PIETERS

Het instituut was gevestigd in de Begijnenstraat 3 en was een jongensinternaat onder leiding van de Fraters van O.L. Vrouw, Moeder van Barmhartigheid. Een paar dagen later voegden zich daarbij enkele patiënten, die geëvacueerd waren uit de omgeving van Geffen en Nuland, en weer later zieke evacués uit Nijmegen, Elst en omgeving.

Op zondag 17 september 1944 begint Operatie Market Garden, waarmee de geallieerden een snelle doorstoot willen maken over de Rijn en zo Duitsland snel op de knieën te dwingen. Oss wordt op 19 september door een kleine Engelse strijdmacht bevrijd.

Op 9 oktober komt het bevel tot evacuatie van het hele dorp Nuland. Op 11 oktober verlaten de laatste Nuland en komen via de spoorlijn in Geffen terecht, dat inmiddels al door de Britten is bevrijd. Vandaar gaat het naar Oss.

Op 25 oktober 1944 zetten de Engelsen de aanval op Den Bosch in. Tijdens en na de beschieting van 's-Hertogenbosch ontstond de noodzaak de patiënten, die verpleegd werden in de Bossche Ziekenhuizen en in de schuilkelders onder de K.T.A. naar elders over te brengen. Hiervoor werd de hulp van Oss ingeroepen met het gevolg dat ongeveer 30 ernstig zieken uit het Grootzieken-gasthuis, het ziekenhuis van den H. Joannes de Deo en het St. Carolus Ziekenhuis in het noodziekenhuis te Oss werden opgenomen. Plaatsgebrek in het St. Annaziekenhuis maakte ten slotte onvermijdelijk een aantal volwassenen en kinderen met diphterie op te nemen in het noodziekenhuis.

Zo is dit noodziekenhuis dan "uit het niets verzezen" als een veilig toevluchtsoord voor velen, door het geweld van de oorlog van huis en hof verdreven.

Het is moeilijk om zich een juist beeld te vormen van de schier onoverkomelijke moeilijkheden, verbonden aan de inrichting en het onderhoud van een ziekenhuis voor circa 40 patiënten, zeker in deze kritieke tijd, omdat de mogelijkheden om te kopen of te lenen tot het uiterste is beperkt. Gedacht moet worden, om een voorbeeld te noemen, aan het textielprobleem. Voor de patiënten, die tot nu toe werden opgenomen moest gezorgd worden voor dekens, lakens, slopen, handdoeken, vrijwel allen moesten voorzien worden van schone onderkleding, de kinderen, waarvan vele leden aan de kwaal des tijds: ingewandstoornissen, moesten vaak meerdere malen per etmaal verschoond worden, de kleding van een aantal patiënten was door transport en verblijf in schuilkelders onbruikbaar geworden.

Dank zij de voortdurende medewerking der Eerw. Fraters, die van Frater Clemens in het bijzonder, en van de verpleegsters, die aanvankelijk onder leiding van Zr. Steins Bisschops, later van Zr. E. Alexovits, bijgestaan door de Zusters van Wijngaarden en Meihuis die schier dag en nacht hebben gewerkt om te doen wat mogelijk was, zijn tenslotte de grootste moeilijkheden overwonnen."

Van de Zusters hiervoor genoemd is alleen Zr.Ma. van Wijngaarden achterhaald. Zij

werd op 24-05-1889 te Montfoort geboren als Gerarda van Wijngaarden. Zij is op 7 november 1911 ingetreden in de congregatie van "Dochters van Maria en Joseph", gevestigd in de Choorstraat in 's-Hertogenbosch. Op 29 juni 1916 deed zij haar Professie. Zij is op 14 september 1964 te 's-Hertogenbosch overleden op de leeftijd van 75 jaar. Zij werd in 1937 naar Nijmegen verplaatst en is waarschijnlijk met o.a. de bovengenoemde andere Zusters uit Elst in september 1944 naar Oss gekomen. De gegevens van deze Zusters heb ik (nog) niet gevonden.

Frater Clemens werd op 24 Oktober 1908 te Heinburg a/d Don (Dld.) geboren als Franz Johann Schwarz. Hij is op 9 september 1997 te Tilburg overleden. De Fraters van O.L. Vrouw, Moeder van Barmhartigheid waren in 1883 uit Tilburg naar Oss gekomen en hadden als doel katholiek onderwijs en opvoeding te geven, ook in kostscholen en weeshuizen.

Boek 'Aan de slag in de kadastrale archieven'

ietsje meer dan een boekbespreking

Van het kadaster ontvingen wij het bericht dat er een nieuwe handleiding is geschreven voor onderzoek in de kadastrale archieven. Daar is veel historische informatie in te vinden. Wellicht iets voor u?

In de kadastrale archieven vindt u een schat aan waardevolle informatie voor historisch onderzoek. U vindt er onder andere informatie over:

- de bouwhistorie van panden;
- de eigendomshistorie van gronden en panden;
- de begrenzingen van percelen.

De informatie gaat over de periode vanaf 1832 tot nu. Met behulp van de kadastrale archieven kunt u uw woonomgeving uit 1832 reconstrueren. U kunt ook onderzoek doen naar aardrijkskundige namen, zoals plaatsnamen (zogenaamde toponiemen).

Het Kadaster heeft het boek 'Aan de slag in de kadastrale archieven' samengesteld. In dit boek vindt u de informatie die nodig is om een historisch onderzoek in de kadastrale archieven te beginnen.

De kadastrale archieven zijn grotendeels digitaal beschikbaar. U kunt ze raadplegen in het Regionaal Historisch Centrum (voormalig rijksarchief) van uw provincie. In 's-Hertogenbosch kunt u daarvoor terecht in het Brabants Historisch Informatiecentrum (BHIC) in de Citadel.

Het boek kost €18,00 (incl. verzendkosten) en u kunt het bestellen via www.kadaster.nl (trefwoord 'Aan de slag'). U ontvangt uw bestelling en de factuur apart van elkaar op uw adres.

Inhoudsopgave

Het boek 'Aan de slag in de kadastrale archieven' bevat de volgende 7 hoofdstukken die u helpen bij uw onderzoek:

1. Aan de slag
Vertelt wat u nodig hebt om een onderzoek te starten.
2. Kadastrale legger
Uitleg over de werking en gebruikte termen van de kadastrale legger. Dit is een register waarin per gemeente, per eigenaar de eigendommen zijn beschreven.
3. Zoeken op naam
Schetst de mogelijkheden en valkuilen als u op naam wilt zoeken.
4. Akten
Over akten van eigendomsoverdracht en hun toegankelijkheid.
5. Minuuttoestand
Beschrijvingen van de eerste kadastrale archiefstukken van Nederland in 1832.
6. Historisch perspectief
Nadere toelichting op de kadastrale historie.
7. Bronnen & varia
U vindt hier wetenswaardigheden en een uitgebreid trefwoordenregister om het opzoeken van informatie te vergemakkelijken.

Wijkcentrum Schadewijk-Maria Gorettischool bij de opening op 10 oktober 2014. Een pracht van een centrum en monument voor de wijk.

Feestelijke opening van wijkcentrum Schadewijk voorheen Maria Gorettischool

PAUL SPANJAARD

Op vrijdagmiddag 10 oktober is gemeentelijk monument wijkcentrum Schadewijk-Maria Gorettischool onder grote belangstelling feestelijk in gebruik genomen. De school heeft een grote gedaanteverwisseling ondergaan, van een vervallen gebouw is het een pracht geworden. Kijkt u maar op de foto en vergelijk deze met foto op de achterpagina van Tussentijds 2014-1. De stenen van de buitenmuren zijn weer fris geel na een schoonmaakbehandeling. Binnen is het gebouw licht, helder. De vroegere lokalen zijn veranderd in prachtige lichte ruimten. Met allerlei voorzieningen. De hal kan grotere bijeenkomsten aan, bovenlokalen zijn voorzien van een aantal biljarts. Andere lokalen zijn multifunctioneel, geschikt voor vergaderen, een potje kaarten, of iets anders gezelligs of gewoon een fijne plek om anderen te ontmoeten en samen iets te ondernemen. Op de hoek van het gebouw, aan de voorzijde, is een huiskamer met prachtig houten buitenteras. Een nieuw gymlokaal tegen de achterzijde van de school is een uitkomst voor de Regenboogschool. Nieuwe aantrekkelijke appartementengebouwen liggen naast het wijkcentrum en maken deze hoek van de wijk weer levendig. Een

enthousiast bestuur en team staat klaar voor de activiteiten die de buurtbewoners hier kunnen komen doen. Maar ook wie van buiten de wijk komt is hier welkom. De belangstelling tijdens de officiële opening was groot, de foto's daarvan geven een beeld van deze nieuwste aanwinst onder de Osse gemeentelijke monumenten.

Jan Ulijn presenteerde deze middag zijn prachtige boek over de Schadewijk 'Van Osscher Schaik tot Schadewijk'. In dit bijna 200 pagina's tellende boek, vol kleurenfoto's vertelt Jan Ulijn over alle bijzonderheden van de wijk, van de verre prehistorie tot het recente heden. Van oude vondsten en huizen uit de wederopbouwtijd, van de St. Antoniuskapel en Don Boscokerk, van het Villapark en Maycretewoningen, van bewoners als Annie Megens-Tonies, Mari-Anne Marijnissen en Nuh Babacan, over het Schaijks veld en de Maria Gorettischool zelf natuurlijk. Het boek is er gekomen op initiatief van de beheerstichting Schadewijk en biedt dankzij alle onderzoek van Jan een prachtig beeld van deze gevarieerde wijk, met een heel oude en kleurrijke geschiedenis.

Grote drukte in de hal van het wijkcentrum bij de opening tijdens een interview met de wethouders Reina de Bruijn en Hendrik Hoeksema.

Met het loslaten van een grote wolk ballonnen weet heel Schadewijk dat het wijkcentrum geopend is.

Op het verwijfsbord staan de namen van de verschillende ruimten, lokalen zijn passend vernoemd naar oude schoolvakken, zoals de biologiezaal en de taalzaal.

Het karakteristieke trappenhuis met dubbele opgang en gele vloertegels.

Een grote leesplank aan de muur herinnert aan de manier waarop generaties kinderen leerden lezen op de Maria Gorettischool.

Jan Ulijn (aan tafel) signeert zijn boek 'Van Osscher Schaik tot Schadewijk'.

Een topografische kaart van heel West-Europa siert een hoek van de hal.

Het boek 'Van Osscher Schaik tot Schadewijk'

Ernst Laqueur: het gezicht van het jonge Organon

PETER JAN KNEGTMANS

Ernst Laqueur, fotocollectie MSD

Marius Tausk heeft er in “Organon. De geschiedenis van een bijzondere Nederlandse onderneming uit 1978” weinig twijfel over laten bestaan dat Laqueur voor Organon van groot

belang is geweest. Hij was er de grondlegger van, en als ‘wetenschappelijk en medisch leidsman’ – de woorden zijn van Tausk – was hij bepalend voor de richting die Organon nam en de ontwikkeling die het bedrijf tot 1940 doormaakte. Maar doordat Laqueurs ideeën, interventies en bemoeienissen in het boek verspreid voorkomen, is niet goed te bepalen wat precies Laqueurs rol en betekenis zijn geweest. In deze bijdrage wil ik hierop ingaan.

Ernst Laqueur (1880-1947) groeide op in een Joods gezin in Breslau in Duitsland. Hier doorliep hij het gymnasium en hier en in Heidelberg studeerde hij geneeskunde. Na zijn promotie op een biochemisch onderwerp en zijn huwelijk in 1905, werkte hij als assistent en privaatdocent in de fysiologie in Heidelberg, Königsberg en Halle. In Halle ging in 1911 een benoeming tot hoogleraar aan zijn neus voorbij, waarna hij ontslag nam en uitweek naar het Nederlandse Groningen. Hier werd hij in 1914 lector in de fysiologie.

Een lectoraat werd beschouwd als een opstapje naar een hoogleraarschap, maar zover kwam het voorlopig niet. Die zomer brak de Eerste Wereldoorlog uit, en meldde Laqueur zich voor het Duitse leger. Als officier van gezondheid raakte hij in 1916 betrokken bij het onderzoek naar gifgassen dat werd verricht door het instituut van Fritz Haber, de man die van gifgas een massavernietigingswapen had gemaakt. Hier ontwaakte in Laqueur de farmacoloog, de man die geneesmiddelen wilde ontwikkelen om patiënten te kunnen behandelen. In 1917 werd hij benoemd tot hoogleraar in de farmacologie in Gent, aan de door de Duitse bezetter met hulp van een groepje Vlaamse collaborateurs gestichte Vlaamse Hogeschool.

Na afloop van de oorlog was er voor Laqueur geen weg terug naar Groningen. Zijn plaats daar was bezet na zijn benoeming in Gent. In het sterk verarmde Duitsland kon hij evenmin terecht. In 1919 kon hij echter begin-

Het oudste Organongebouw, ong. 1930, fotocollectie MSD

nen als assistent aan de Universiteit van Amsterdam. In 1920 werd aan deze universiteit een leerstoel in de farmacologie voor hem gecreëerd. Niet lang hierna werd in Canada insuline ontdekt. Laqueur zag onmiddellijk welke kansen de ontwikkeling van hormoonpreparaten bood. Maar hij zag ook dat hiervoor enorme hoeveelheden afvalvlees nodig waren. Hierover sprak hij met de Amsterdamse gemeentebtenaar Jacques van Oss, die betrokken was bij het ontwerp van een laboratorium voor Laqueur. Van Oss was tevens adviseur van Saal van Zwanenberg, de jonge en energieke directeur van Zwanenberg's Slachterijen in Oss. Hij wist dat Van Zwanenberg op zoek was naar een manier om zijn afvalvlees productief te maken. Hij bracht zijn beide kennissen bij elkaar, en gezamenlijk stichtten zij in 1923 de 'n.v. Organon tot bereiding van hormoonpreparaten op wetenschappelijken grondslag'.

Intussen was het Laqueur in Amsterdam met een kleine staf gelukt insuline min of meer opnieuw te ontdekken en te bereiden. Dit preparaat was nog maar nauwelijks bij patiënten met suikerziekte getest of het werd door Organon al op de markt gebracht. Deze prestatie bezorgde Laqueur in een klap internationaal aanzien onder farmacologen en bij de farmaceutische industrie, terwijl Organon startte als marktleider in Europa op het gebied van de insulinebereiding. Van meet af aan was Organon voor grote Duitse concurrenten als Bayer, Hoechst, Schering en Merck een factor om rekening mee te houden.

Laqueur stond met zijn naam en reputatie als hoogleraar garant voor de kwaliteit van de producten van Organon. Hij nam deze taak letterlijk. Hij was betrokken bij alle benoeringen in het bedrijf. Uit het historisch archief van Organon blijkt bovendien dat er geen partij geneesmiddelen, geen advertentietekst of bijsluiter de deur uitging zonder dat hij deze had goedgekeurd, terwijl hij zich ook intensief met de commerciële kant bemoeide. Er gebeurde niets zonder dat 'Professor' erin was gekend.

Deze dagelijkse bemoeienis werkte op den duur wel eens remmend op de gang van zaken, maar er stond veel tegenover. Dankzij Laqueurs reputatie kreeg Organon als een van de eerste het recept voor de bereiding van Pernaemon, een nieuw Amerikaans geneesmiddel waarmee patiënten met een dodelijke vorm van bloedarmoede konden worden behandeld. Bovendien zorgde zijn naam ervoor dat hij de beste onderzoekers voor het uitkiezen had, die hij in zijn Amsterdamse laboratorium en in Oss liet werken. Met deze staf werkte hij in de voorhoede van het onderzoek naar oestrogene hormonen, en werden Laqueur en zijn rechterhand János Freud de ontdekkers van testosteron. Organon was zo nauw bij dit onderzoek betrokken dat het deze vondsten snel kon transformeren tot handelspreparaten. Ook de Zwitserse biochemicus Tadeus Reichstein zocht contact met hém. Reichstein had als eerste een procédé gevonden om vitamine C synthetisch te bereiden. In samenwerking met Laqueur en met Organon isoleerde hij vanaf 1935 verscheidene hormoonpreparaten uit de bijnierschors,

Jacques van Oss, fotocollectie MSD

Een jonge Saal van Zwanenberg, fotocollectie MSD

zoals corticosteron. Organon bracht een variant hiervan als Doca op de markt.

Tot slot gaf Laqueurs aanzien Organon op het hoogste niveau toegang tot de concurrentie. Tijdens een vakantie kwam hij in contact met de president-directeur van het Zwitserse farmaceutische bedrijf Hoffman-La Roche. De ontmoeting leidde tot een joint venture van beide bedrijven in de Verenigde Staten: Roche-Organon, dat in 1938 van start ging. Organon kreeg zo toegang tot de Amerikaanse markt.

Sinds de bezetting van Nederland was het gedaan met Laqueurs directe betekenis voor Organon. Bij afwezigheid van Saal van Zwanenberg - die nog in juli 1940 Nederland ontvluchtte - werd Laqueur die zomer gekozen tot voorzitter van de raad van beheer. Dit zou zijn

laatste grote wapenfeit zijn. Niet lang hierna plaatste de bezetter Organon onder een Duitse beheerder, die alle functies van de Raad van Beheer overnam. Laqueur zelf ontkwam op wonderbaarlijke wijze aan deportatie, maar zijn oudste dochter, haar man, en verschillende van zijn familieleden en naaste medewerkers overleefden de vernietigingskampen niet. Na de oorlog was hij fysiek en geestelijk een gebroken man. In de Raad van Beheer keerde hij niet terug, doordat de neven Van Zwanenberg hun greep op het bedrijf versterkten. Organon verloor hiermee zijn vooroorlogse gezicht. Laqueur stierf in de zomer van 1947 tijdens een vakantie in Zwitserland.

P.J. Knegtmans is als historicus verbonden aan de Universiteit van Amsterdam. Zijn Geld, ijdelheid en hormonen. Ernst Laqueur (1880-1947), hoogleeraar en ondernemer verscheen onlangs bij Uitgeverij Boom in Amsterdam (ISBN 9789089533623, paperback, geïllustreerd, 14 x 22 cm, 252 blz. € 24,90)

Verhalen uit het Stadsarchief

MAHMUT ERCIYAS

'Ver van huis en haard' een geschiedenis van de Turkse en Spaanse gastarbeiders in Oss in de jaren zestig en zeventig, door Mahmut Erciyas.

Mahmut Erciyas (Rotterdam, 1975), bekend als raadslid van de SP, heeft een prachtig en interessant boek geschreven over de geschiedenis van de Turkse en Spaanse gastarbeiders in Oss in de jaren zestig en zeventig, de geschiedenis van de pioniers van de huidige Turkse gemeenschap en (kleine) Spaanse gemeenschap in Oss.

Vijftig jaar geleden kwamen de eerste Turkse en Spaanse arbeiders naar Oss. De Turken waren geworven door Thomassen & Drijver en Bergoss, de Spanjaarden door Unox/Hartog en Zwanenberg. Bijna iedereen - de bedrijven, de overheid, maar ook de arbeiders zelf - ging ervan uit dat zij tijdelijk in Nederland zouden verblijven en na verloop van tijd zouden terugkeren naar hun geboorteland. Zij werden daarom 'gastarbeiders' genoemd. Terwijl de meeste

Spaanse arbeiders wel remigreerden naar hun geboorte grond, bleven de meeste Turken in Oss wonen en lieten hun gezinnen overkomen. De Turkse gemeenschap vormt op dit moment nog steeds de grootste etnische minderheidsgroep in Oss. Mahmut Erciyas heeft zijn boek opgebouwd in twee delen. Het eerste deel is een geschiedschrijving op basis van bronnen die worden bewaard in het Stadsarchief. Het tweede deel bestaat uit een vijftal interviews met gastarbeiders zelf. Erciyas zegt hierover: 'Hun herinneringen - het gaat om zeventigers en tachtigers - wilde ik niet verloren laten gaan en heb ze daarom een prominente plaats gegeven. Die persoonlijke herinneringen hebben dit geschiedverhaal flink verrijkt.' Het boek 'Ver van huis en haard. Een geschiedenis van de Turkse en Spaanse gastarbeiders in Oss in de jaren zestig en zeventig' heeft 82 pagina's met veel afbeeldingen en is vanaf 13 september 2014 (Open Monumentendag) voor € 5,00 te koop bij het Stadsarchief Oss.

Het boek 'Ver van huis en haard' verschijnt als nummer 3 in de publicatierreeks 'Verhalen uit het Stadsarchief'. In deze reeks verschijnen publicaties die geschreven zijn op basis van onderzoek in het Stadsarchief Oss en die de geschiedenis van Oss en andere plaatsen in de regio betreffen.

Wie schreef het dagboek over de bevrijding?

AGNES LEWE

Op de website van het Stadsarchief is een deel van een bevrijdingsdagboek gepubliceerd, dat is geschreven door iemand die betrokken was bij de verspreiding van de ondergrondse krant 'De Sirene'. Wie heeft dit dagboek geschreven? De vraag is niet met zekerheid te beantwoorden en vraagt om onderzoek naar de geschiedenis van de illegale en legale pers in Oss.

Het dagboek verscheen vanaf april 1949 in meerdere afleveringen in 'De Sirene - Katholiek Dagblad voor Oss en omgeving'. Deze krant was niet - zoals de naam doet vermoeden - de directe opvolger van het ondergrondse blad 'De Sirene'. Dat was eerder het 'Dagblad voor Oss en omstreken - De Sirene', een kopblad van de Provinciale Noord-Brabantsche courant - het Huisgezin. Bij deze krant werkten namelijk vanaf oktober 1944 Ad van Grunsven en Gerard van Balveren, die de ondergrondse krant in de laatste maanden voor de bevrijding mede hadden geschreven en verspreid. In de eerste maanden van haar bestaan werken zij zelfstandig als een Osse krant; de druk wordt verzorgd door Van Loosbroek, drukkerij in Oss, gevestigd aan de Begijnenstraat.

Vanaf 22 mei 1945 gaat hun krant verder als lokale

editie van het Eindhovense blad 'Oost-Brabant'. Van Balveren wordt plaatselijk directeur, Van Grunsven plaatselijk hoofdredacteur. De ondertitel wordt 'Editie voor Oss en Omgeving: 'De Sirene''. Het aanvankelijke enthousiasme over de fusie houdt niet lang stand. In 1946 ontstaat het gerucht dat de directie van Oost-Brabant de editie voor Oss zou willen opheffen. De ondertitel werd bijvoorbeeld veranderd in 'Editie voor Oss en het Maasland - De Sirene'. De directie van Oost-Brabant ontkende dat er plannen waren voor een opheffing. Zij schreef op 30 december

1946 in een verklaring dat op 15 december was besloten dat de editie voor Oss zou blijven voortbestaan. Maar zij maakte ook bekend dat Van Balveren en Van Grunsven in contact waren getreden met de Provinciale Noord-Brabantsche courant - het Huisgezin. 'Omdat zij daarmee Oost-Brabant en met name de editie voor Oss en omgeving aantastten' zo stelde de directie, werden zij door de Stichting Oost-Brabant van de uitoefening van hun functie ontheven. De plaatselijke redactie kwam in handen van H.W.J. Willemse en zetelde op de Molenstraat 80.

Van Grunsven en Van Balveren stapten inderdaad over naar de Bossche 'Provinciale Noord-Brabantsche Courant - het Huisgezin' waar zij plaatsvervangend hoofdredacteur (Van Grunsven) en plaatsvervangend directeur (Van Balveren) werden. Vanaf 30 december 1946

tot en met 20 januari 1947 verscheen 'hun' krant met de titel 'De Sirene - Dagblad voor Oss en omgeving' als kopblad van Het Huisgezin.¹

Over het gebruik van de naam 'De Sirene' ontstond al snel onenigheid tussen Oost-Brabant en het Huisgezin. In 'Oost-Brabant' van 18 januari 1947 berichtte het blad dat de president van de Rechtbank te 's-Hertogenbosch had besloten dat de Noord-Brabantsche Courant NV en de redacteuren Van Balveren en Van Grunsven zich voortaan moesten onthouden 'van de uitgifte, de exploitatie, de verzorging, de expeditie, de verspreiding en het drukken van, kortom van het verleenen van eenige medewerking, hoe ook genaamd, aan eenig dagblad, voerende den naam of het merk De Sirene, alleen dan wel verbonden aan eenigen anderen naam'.

In het nummer van 8 februari 1947 van Oost-Brabant stond, dat hun editie voor Oss en omgeving weer onder de 'vertrouwde' naam van De Sirene zou verschijnen: 'Immers in tegenstelling tot de andere rayons was die editie in Oss en omgeving het enige plaatselijk dagblad. En wij willen Oss waarachtig zijn krant niet ontnemen'. Maar anders dan deze mededeling doet vermoeden was het 'Dagblad voor Oss en Omstreken' er nog steeds. Haar redacteuren waren Joep Nanninck (regionaal) en Ad van Grunsven ('plaatsvervangend directeur en hoofdredacteur'). Vanaf 1948 werd G. van Balveren vermeldt als 'plaatsvervangend leider'. Eind 1948 verliet Van Grunsven de krant. Hij was in de tussentijd afgestudeerd als jurist en ging

¹ Onder de vleugels van Het Huisgezin werd tussen 1924 en 1941 ook 'De Stad Oss' uitgegeven. In die zin zette het Dagblad een Osse traditie voort.

de advocatuur in. Van Balveren bleef bij 'O&O' zoals de krant werd genoemd. Hij maakte de fusie van zijn krant met de oude concurrent nog mee. Vanaf 1 januari 1960 werden zij samen het Brabants Dagblad en kreeg de Osse editie de ondertitel 'De Sirene'. Tot zover de geschiedenis van de Osse kranten.

Het dagboek is duidelijk door iemand geschreven die tijdens de bezetting al was betrokken bij de verspreiding van de ondergrondse Sirene in Oss. Zo staat er op 19-9-1944, de dag waarop Oss bevrijd werd: 'Nu konden we een restant van de laatste 'illegale' Sirene, gisteren nog in het geheim gedrukt, openlijk op straat verspreiden. Wat een genot! 't Was of we met elk exemplaar een stuk herkgren vrijheid overreikten. Dat was tot gisteren en in al die voorafgaande dagen anders. In het donker moesten

we ze hier en daar in de brievenbussen laten glijden. Toch waren er toen ook nog op de klaarlichte dag bezorgd, maar dan hadden hierbij de kameradskes van de PTT ons,

zij het onwetend, de helpende hand toegestoken. Ze hadden de zogenaamde dienstenvelopen, welke de Sirenes bevatten, argeloos bezorgd!

En op 23 september '44 is er een passage gewijd aan de krant, de medewerkers en een mogelijke toekomst: 'Zo is onze 'Sirene' hedenmiddag officieel en openlijk verschenen. Waarlijk, vooral voor hen, die er tot nu aan hebben meegewerkt, en die dit blad hebben verspreid, een groots moment. Om het eens met heel eenvoudige woorden te zeggen: Het deed je 'ouwe' hart goed. Met hoeveel gevaar was het blaadje lange tijd in elkaar gezet, en met welke voorzichtigheid had het zijn weg naar bepaalde adressen moeten vinden. Ditmaal was het in Oranje-kleur

HET DAGBOEK IS DUIDELIJK DOOR IEMAND
GESCHREVEN DIE TIJDENS DE BEZETTING AL
WAS BETROKKEN BIJ DE VERSPREIDING VAN
DE ONDERGRONDSE SIRENE IN OSS.

gedrukt, de kleur, welke ons nu meer dan ooit dierbaar is, omdat deze ons zoveel weet te vertellen, omdat deze naast de kleuren van de Nederlandse vlag zulk een schitterende kleur is. Geen wonder dat de exemplaren van onze 'Sirene' hen die ze aanboden, uit de handen vlogen!

Interessant is dat de schrijver of schrijfster niet op de hoogte was van het verschijnen van de eerste 'bovengrondse' Sirene, getuige de volgende passage van diezelfde dag: 'Overigens was dit in het openbaar verschijnen voor mij een volkomen verrassing. Nooit heb ik mij tijdens de illegale periode er in verdiept, dat de 'Sirene' nog eens op deze wijze aan de man gebracht zou kunnen worden. Toch is het idee om het in het vervolg zo te gaan doen, een goed idee. Onze taak in deze is voortaan geëindigd. Onze ondergrondse persarbeid behoort nu tot het verleden. Laten we 'De Sirene' voortaan over aan hen die er beter voor kunnen

zorgen, aan vakmensen, aan wie het blad hopelijk goed wordt toevertrouwd. Wij voor ons kunnen God slechts danken, dat de

Gestapo ons nooit op het spoor is gekomen. En daarom gaan onze gedachten vooral uit naar één van onze groep, die deze blijde dagen niet mag meemaken... Juist enige weken voor onze bevrijding werd hij wegens onbekende redenen gearresteerd door de S.D.'²

Na het lezen van dit stukje kun je concluderen, dat het dagboek niet is geschreven door Martien van der Loop, hij zat immers opgesloten in Den Bosch. Het is ook niet van de hand van Ad van Grunsven, want hij is zeer waarschijnlijk de redacteur van de eerste bovengrondse

² Martien van der Loop (1915-2003) zat destijds 6 weken vast, niet voor het verspreiden van De Sirene maar voor een andere politieke rechtszaak.

Sirenes. Voor hem hoorde de ondergrondse persarbeid duidelijk niet tot het verleden. Een stuk onder zijn pseudoniem (L. Mared) staat al in het nummer van 5 oktober 1944. Vanaf 12 oktober staat hij op de eerste pagina vermeldt als 'verantwoordelijk voor de inhoud', vanaf 24 oktober als hoofdredacteur en vanaf 4 november 1944 samen met G. van Balveren ook als 'directie' van De Sirene.

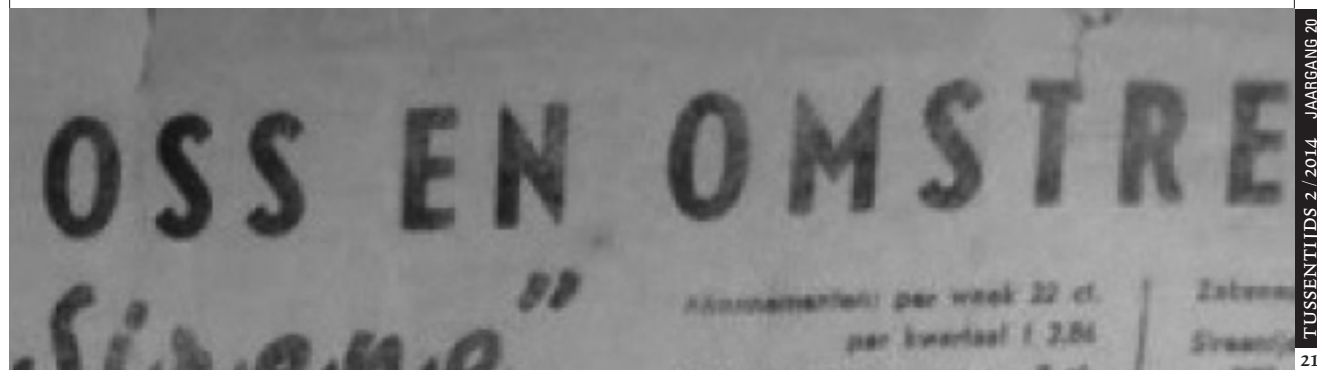
Zou Gerard van Balveren dan de dagboekschrijver kunnen zijn? Dat is ook niet waarschijnlijk, omdat het dagboek in 1949 verscheen in De Sirene (Oost-Brabant) terwijl hij directeur was van het Dagblad van Oss & Omstreken (Het Huisgezin).

Van de met naam en toenaam bekende medewerkers van de ondergrondse Sirene blijft dan Nel (Petronella) Botden over als dagboekschrijver. Volgens Winkel

heeft zij samen met Van Balveren de eerste Osse edities gemaakt en wel op het Waterschap De Maaskant, waar zij werkte. Nel Botden (*1916) kende Van Balveren

(*1910) vermoedelijk uit Ravenstein waar haar vader sinds 1920 hoofdonderwijzer was. Na de oorlog woonde zij in Heesch waar zij in 1946 de plaatselijke gidsenbeweging oprichtte. Later werd zij diocesaan commissaresse van de gidsen in het bisdom Den Bosch. Zij trouwde op latere leeftijd met H.L.P. (Hans) Eijkemans en overleed op 21 januari 2003 in Vught.

Is het raadsel daarmee opgelost? Geenszins! Want er waren ongetwijfeld meer mensen die bij de verspreiding van de ondergrondse Sirene waren betrokken. En waarom is het gepubliceerd in de Sirene, terwijl de oude strijdmakers voor de andere krant werkten? Elke informatie – hoe klein dan ook – is zeer welkom. U kunt mij bereiken in het Stadsarchief.

Een split second ervaring

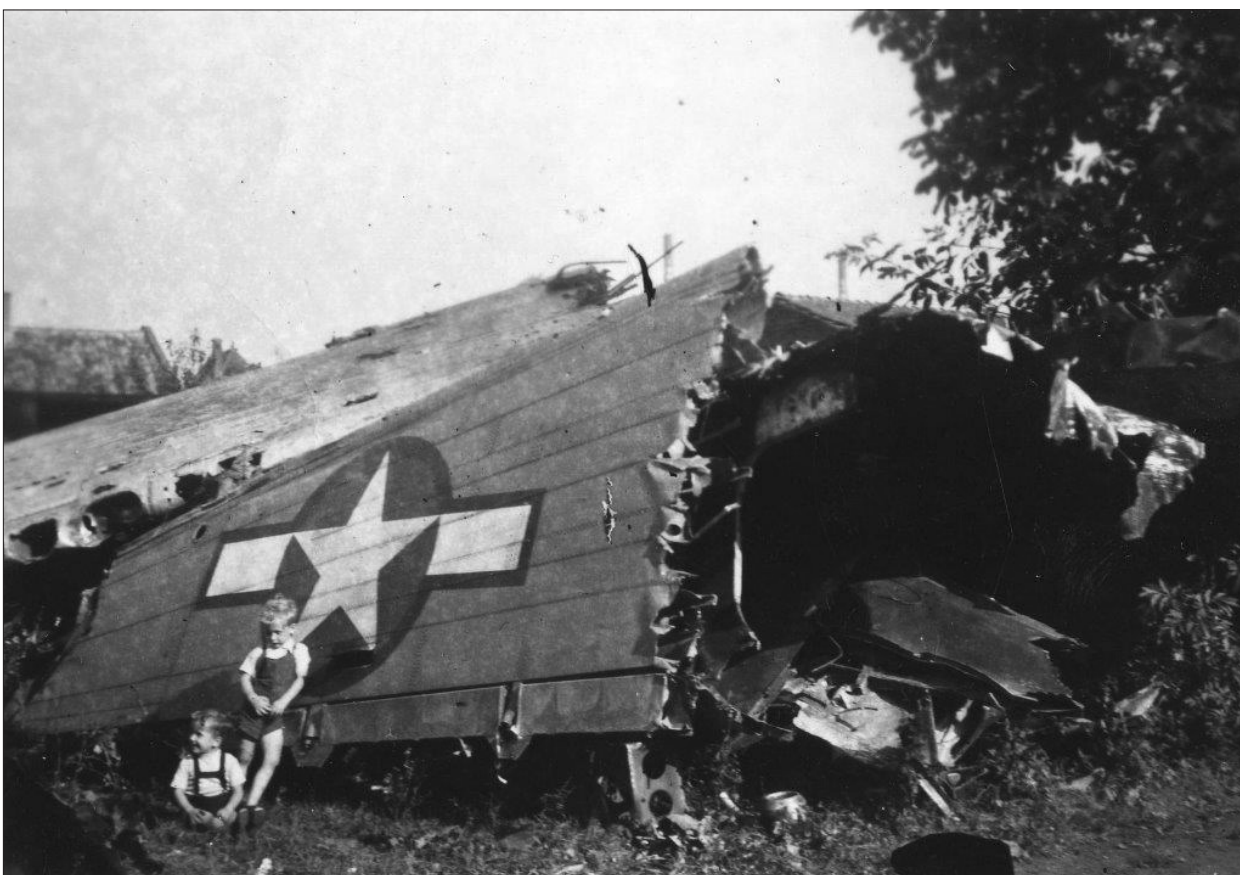
JOOP THURING

Heeft u dat ook? Je hebt iets in je jeugd meegemaakt dat nogal schokkend was en dat schiet je te pas en te onpas binnen. Je probeert deze ervaring met mogelijke getuigen, of oprecht geïnteresseerden die je tegen het lijf loopt, te delen om na te gaan of het ook werkelijk zo gebeurd is. Maar er zijn ook andere bronnen zoals documenten, zorgvuldig bewaard in archieven en heel soms een foto. Mij overkwam dit laatst toen ik een routine bezoek bracht aan het 'Stadsarchief' van de gemeente Oss en een vriendelijke medewerker¹ een enveloppe uit zijn bureaulade haalde (die volgens zijn mededeling

daar onlangs was bezorgd) en waaruit een z/w foto werd opgediept. (foto hieronder)

Dank zij die jongetjes kunnen we ons een beeld vormen van de grootte van het nationaliteitsteken op de buitenvleugel dat ook hier de eigenaar aangeeft: de Amerikaanse Luchtmacht.

Zij, als geallieerden, leverden een belangrijke bijdrage bij het op de knieën dwingen van de ondemocratische As-mogendheden in de veertiger jaren van de vorige eeuw. Met dank aan de familie Fontein en meedenkende medewerkers van het Stadsarchief.

Een vredig plaatje maar met een beladen 'Osse' oorlogshistorie. Links vooraan, zonen van de lokale arts Fontein, nl. peuter 'Frans' (geb. 02-02-1942) en kleuter 'Bart' (geb. 08-12-1940). Gezien hun leeftijd en kledij kun je opmaken dat deze foto in de zomer van 1945 is gemaakt. De twee schoorsteenpijpen, ielletjes op de achtergrond, met een indicatie van de naam van hun eigenaars, natuurlijk gericht op het stadscentrum, geven aan dat de locatie overeenkomt met wat een nazaat van Max Mozes daarover vertelde.

Achter de twee kleuters die op de voorgrond staan afgebeeld bevinden zich vliegtuigwrakdelen waarvan een deel overduidelijk behoort tot de Amerikaanse Luchtmacht. Het achterste deel links met een metaalachtige glans laat enkele donkere gaten zien die qua grootte en vorm karakteristiek zijn voor luchtinlaten aan de voorrand van de vleugel van een bekende Amerikaanse bommenwerper uit de Tweede Wereldoorlog en wel het type B-17, 'Vliegend Fort'. De beide kleuters zijn zonen van de voormalige Osse huisarts C. Th. Fontein. Zij hadden deze foto recentelijk naar het Stadsarchief opgestuurd, uit historisch besef en in de hoop achtergrondgegevens te achterhalen. Deze onverwachte confrontatie wierp me als bij donderslag terug in de tijd; winter 1944/45.

Ver terug in de tijd

In het najaar van 1944 bevond ons gezin zich in de frontlijn in het West-Brabantse. Mijn ouders besloten elders veiligheid te zoeken. Dat werd Oss waar we enige maanden een gastvrij onderdak kregen. Ik herinner me nog dat ik met een geïmproviseerd sleetje (omgekeerde kist), met daarop een geëmailleerde melkkan, in de voormiddag naar de melkfabriek werd gestuurd om enkele liters 'taptemelk' te gaan halen. Dat was zonder bonnen verkrijgbaar. Het was koud en er lag sneeuw. Ik moest de spoorwegovergang in de Molenstraat passeren maar kort daarvoor trok een aanzwellend gebrom in de vrieskoude heldere lucht mijn aandacht. Een bundel van tientallen condens strepen hoog in de lucht kwam van achter het dak van hotel 'Van Alem' (tegenwoordig Vivaldi, red.) tevoorschijn en kruiste met een schuine hoek de spoorlijn. Opeens maakte zich een stip met streep uit een formatie los, draaide naar rechts en ging op tegenkoers vliegen. Dat herhaalde zich eventjes later met een tweede toestel. Maar dit toestel begon kort daarna als een boomblad te dwarrelen (raakte in een vrille), slaagde erin om eventjes horizontaal te gaan vliegen waarbij twee witte parachutes zichtbaar werden en ging rap daarna al tuimelend ten gronde. Het verdween, ergens ver weg, achter een huizenrij (Kromstraat?) en ik kan me geen explosie of brandwolk herinneren. Wel dat ik schietgebedjes prevelde want ik wist dat in zo'n geallieerde bommenwerper wel tien 'vliegers' konden zitten. Het betrof een viermotorig toestel en toen ik later daar met een oudere

broer over sprak herinnerde hij zich ook dat voorval en dat het om een B-17, 'Vliegend Fort' ging. Daar was hij heel zeker van. Enkele decennia later sprak ik daarover met Henk Leemans die destijds in Lith woonde en die zich ook zo'n voorval kon herinneren. Hij had tijdens de oorlog in zijn dagboek aantekeningen gemaakt vooral over de verrichtingen in de lucht van vriend en vijand. Hij kon de bewuste datum voor mij vlot achterhalen en wel: 28 januari 1945. Ook hij had een idee in welke richting het toestel was gevallen. Een kruispeiling geeft dan ongeveer de plek aan waar het vliegtuig zou zijn neergestort. We kwamen samen uit op de grens van de Lithse en Geffense polder en dat was veel dichterbij dan ik destijds had ingeschat. Volgens Henk was deze B-17 geraakt door afweergeschut dat opgesteld stond bij Alem, aan de overkant van de Maas. Uit documenten over deze B-17G, 8th USAAF, 96 Bomb Group, die ik later kreeg aangereikt ²⁺³ bleek dat daarbij acht inzittenden zijn omgekomen. Aanvankelijk werden die op het kerkhof van de St. Lambertusparochie in Nistelrode begraven. Daarnaast zou er een gewonde naar een hospitaal zijn gebracht. Maar ik had er toch twee zien uitspringen..., ik mis dus een tiende inzittende. Omdat namen en functies in die documenten staan aangegeven, blijkt dat zowel de functie als de naam van die bepaalde functionaris ontbreekt. Toch is deze cruciaal in zo'n team; namelijk: de bommenrichter.

MAAR IK HAD ER TOCH TWEE ZIEN
 UITSPRINGEN..., IK MIS DUS EEN TIENDE
 INZITTENDE

Minder ver terug in de tijd

Vaag kon ik me herinneren dat er enkele decennia geleden op verzoek van ambtenaren van de gemeente Oss een bergingspoging werd ondernomen in de Osse polder door de Explosieven Opruimingsdienst van de Koninklijke Luchtmacht. Dat viel destijds te lezen in een regionale krant. Hier bracht bron 3 weer uitkomst. Dit zou hebben plaats gevonden in september 1986. Weer klopte ik aan bij die vriendelijke medewerker van het Stadsarchief en een doos vol kranten uit die bewuste maand van dat jaar werd op tafel gezet. Het was al snel raak. Het Brabants Dagblad van 3 september maakte melding van dat onderzoek op de voorafgaande dag. Dat enkel wat losse brokstukken konden worden geborgen, geen explosieven waren aangetroffen en dat blijkbaar anderen goed werk hadden verricht. Daarnaast was er nog een actuele foto bijgeplaatst met de naam van de

fotograaf. Weer werd er driftig gezocht achter de dikke deur van dat archief en even later een strookje negatieven voor inspectie en detectie aangeboden. Een enkel plaatje zal ik aan dit artikel toevoegen en natuurlijk is dat een bewuste keuze.

Tenslotte

De locatie van de vondst uit 1986 en de kruispeiling heeft niets van doen met de achtergrond van foto 1. Dit nadat ik me ter plekke daarvan had overtuigd. Tijdens mijn fietstocht van de Hoolbeemdweg naar het Stadsarchief, weer in de vrieskou, 69 jaar later, schoot mij het volgende te binnen: zouden die herkenbare grote brokstukken niet door een oud-ijzer sloper zijn weggesleept om te verhandelen? Voor souvenirjagers lijken me ze wat te grootschalig.

Alweer brachten medewerkers van het Stadsarchief onmiddellijk uitkomst. Recentelijk had daar een zoon van Max Mozes – een welbekende lokale handelaar in schroot – een bezoek gebracht en verklaard dat zijn vader zijn business in metalen eind 1944 was gestart. Er lag immers in die tijd in de regio volop handelswaar. Hij had zijn zaak in het begin gevestigd in de Kruisstraat waar

later de familie Gielis een benzinepomp exploiteerde. En nu werden mij de twee ‘telefoonpalen’ op de achtergrond in het midden van foto 1 duidelijk. Dat waren fabriekspijpen en de witte vlek op de linker schoorsteen begint, bij gerichte bestudering van de originele foto, met een ‘H’ en de rechter met een ‘Z’, Hartog en Zwanenberg, respectievelijk. (beide fabrieken stonden naast elkaar aan het spoor langs de Gasstraat, schuin tegenover het station, red.)

De familie Fontein heeft een aansprekend detail uit de jongste Osse geschiedenis vastgelegd, bewaard en op een optimale plek gedeponerd. Dat wilde ik u niet onthouden. Voor ondergetekende was het een interessante speurtocht die me meer dan een jaar gekost heeft en... nog niet is afgerond. Immers, het donkere wrakdeel met de ster, ook een vleugel, is beslist afkomstig van een ander type toestel. Ik houd u op de hoogte.

Joop Thuring, Heesch, 22 oktober 2014

- 1 Dhr. H. Diks
- 2 Dhr. G. Franken, Veulen
- 3 Documentatiegroep Volkel en speciaal de heren R. Wildekamp en H. Talen

Graven in het verleden, een archeologische bezigheid waarbij veel handen het werk licht maken. Daarnaast heeft destijds de fotograaf, Ruud Rogier, zijn best gedaan geografische gissingen uit te sluiten. Met dank aan het Stadsarchief van de gemeente Oss.

Spoorlaan 12, een foto met herinnering aan de bevrijding van Oss

SIMON BOEIJEN

door Simon Boeijen die in 1950 op 15-jarige leeftijd naar Australië emigreerde. De heer Boeijen leest op internet Tussentijds en stuurde zijn herinnering aan de bevrijdingsdag van Oss op 19 september 1944. In het Engels, want zijn Nederlands is na zo'n lange tijd nog wel goed genoeg om het te kunnen lezen maar niet meer om te schrijven.

Recently my brother visited Oss and came back with a computer Flash Drive which contained about 1350 photos of Oss of times past. I found these fascinating. One particular photo which caught my attention was of a house in original post war condition in the Spoorlaan, number 12. The house reminded me of my own visit to Oss in 2006, my first visit since leaving Oss with my family for Australia in 1950.

On 19 September 1944, when Oss was liberated (three days before my 9th birthday) I had been at a friend's place who lived in the Wilhelmina-Hotel in the Spoorlaan, corner Bram van den Berghstraat. I liked going there to play with my friend as the hotel had a bowling alley! Early in the afternoon I left his place to go to my home in the Boterstraat (Number 8). I had no idea of what was taking place at the time but when I got as far as outside number 12 in the Spoorlaan, I remember seeing a German soldier pointing his rifle in my direction. He was behind the low brick wall which at that time was in front of the Van Allem Hotel. (see attached photo)

The soldier fired a shot in my direction and the bullet hit the corner of the brick house (number 12) and some pieces of brick fell in the passage between the two houses. The damage caused by the bullet to the corner/wall can be clearly seen in the attached photo. I do not believe the soldier intended to shoot me, probably simply a warning shot to get to me take cover. The actual damage to the brick wall was about 2 meter above my head. There was no other person in the vicinity at the time.

The noise caused by the bullet hitting the brick wall caused the residents of number 12 to open the side gate at the back of the passage to investigate what had happened. When they saw me they urged me to come with them to shelter in their cellar. There we all stayed until the noise from the shooting had stopped, and later in the afternoon I was told it would now be safe to walk home. I do not remember how long we were in the cellar, nor the name of the residents who lived in number 12 at that time. When I arrived home I was met by a very worried mother!

When I visited Oss in 2006 I spoke with the resident of number 12 who took me to the cellar which was full of furniture. It was an interesting experience to be back in that cellar after 62 years had passed!

From the attached photo it can be clearly seen where the damaged brickwall was repaired, presumably at the time when the front of the house was rendered and 'modernised'. Although in 2006 it still had the original front door and lead glass windows.

I hope that number 12 Spoorlaan house has not been demolished, as so many other interesting historic buildings in Oss have fallen to the wrecker's hammer.

Breken met het verleden

PAUL SPANJAARD

Een geweldige berg puin is alles wat op 28 oktober rest van de Citroëngarage aan de Berghemseweg. Met mijn Citroën Picasso ging ik graag, als het nodig was dan, naar deze kleine, lekker informele garage. Je kon daar tenminste gewoon achterom de werkplaats in lopen, even praten met de monteurs over wat er aan de hand was. Je hoefde niet eerst aan een glanzende receptie te vertellen waarvoor je kwam aan iemand die nog nooit onder een motorkap had gekeken. Maar die wel uitgebreide informatie wilde hebben over alles van je auto 'om in de computer te zetten'. Zelfs als het ging om het vervangen van een kapot voorlampje. Vervolgens mocht je dan gaan zitten en werd een monteur ingeseind die na geruime tijd kwam verzoeken of je de auto achterom wilde brengen. Nee, dan hier aan de Berghemseweg. Lampje werd gehaald, gemonteerd zonder extra kosten, even afrekenen aan de balie in de showroom en je kon weer verlicht verder gaan. Maar onze auto's worden beter. We hoeven niet zo vaak meer naar de garage nu de auto's pas na 30.000 km aan een onderhoudsbeurt toe zijn. We kopen minder auto's en kleinere auto's. Dat maakt het onvermijdelijk dat garagebedrijven stoppen of fuseren. Deze Citroën-garage deed dat ook en is een paar jaar geleden opgenomen in de grote Citroën-Peugeotgarage aan de

Griekenweg. Dit vrij gekomen garagepand gaat nu weg.

Een beetje grasduinen op het internet-archief haalt wat herinneringen op aan dit garagebedrijf.

'Vestigingsjaar: 1994 Automobilbedrijf Van Boxmeer Oss B.V. te Oss

De besloten vennootschap Automobilbedrijf Van Boxmeer Oss B.V. is gevestigd op Berghemseweg 28 te Oss en is actief in de branche Handel in en reparatie van personenauto's en lichte bedrijfsauto's. Het bedrijf is bij de Kamer van Koophandel geregistreerd onder kvk nummer 16075563 en is gelegen in Verzetsheldenbuurt I in de gemeente Oss. Bij Automobilbedrijf Van Boxmeer Oss B.V. zijn tussen de 11 en 20 personen werkzaam.'

'28 maart 2012: Citroën- familiebedrijf Van Boxmeer gaat over naar familiebedrijf Van den Berg.

Van den Berg Autogroep is een familiebedrijf met 40 jaar Citroënhistorie, gestart in Haaren en uitgegroeid tot een bedrijf met verschillende vestigingen over een deel van Noord-Brabant. 'Binnenkort zal de vestiging in Uden

worden gesloten en ook de vestiging Oss zal worden afgestoten. De regio is met twee vestigingen (Den Bosch en Sint-Oedenrode) prima te bedienen' aldus Raymond van den Berg.

2014: 'Onlangs heeft bij B & B Autogroep, met een vestiging in Sint-Oedenrode, een statutaire wijziging plaatsgevonden. Tot voor kort bestond het bedrijf uit twee aandeelhoudersfamilies: familie Van Boxmeer en familie Van den Berg. Half februari heeft grootaandeelhouder Van den Berg de aandelen van Van Boxmeer overgenomen. De bedrijfsnaam Van Boxmeer en Van den Berg Autogroep (B & B Autogroep) is statutair gewijzigd in Van den Berg Autogroep. De directie binnen de groep wordt vanaf nu gevoerd door Raymond van den Berg (Algemeen directeur) en Rogier van den Berg (Commercieel directeur). De familie Van Boxmeer maakt vanaf nu geen deel meer uit van de groep als aandeelhouder of directie. Maar klanten hoeven geen afscheid te nemen van heel de familie Van Boxmeer. Johan komt als verkoopadviseur in dienst van de vestiging in Sint-Oedenrode.'

Overigens, (dit is geen reclame) in Oss zijn hier en daar nog wel (Citroën)garages te vinden waar de eigenaar in overall in de werkplaats staat en alles weet van je auto.

